

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI PROKURATURASI ORGANLARI VA ULARNING HUQUQNI MUHOFAZA QILUVCHI ORGANLAR TIZIMIDA TUTGAN O'RNI

Qilichev Nosirbek Jasur o'g'li

Samarqand davlat universiteti, yuridik fakulteti "Yurisprudensiya"
yo'nalishi 201-guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5774545>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 01-dekabr 2021

Ma'qullandi: 05-dekabr 2021

Chop etildi: 10-dekabr 2021

KALIT SO'ZLAR

Prokuratura faoliyati
prinsiplari, prokuror
nazorati, ariza, qaror,
protest, ogohlantiruv,
taqdimnoma, jinoyatlarni
tergov qilish, prokuratura
hay'atlari, Majburiy ijro
byurosi, Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurash
departamenti, xalqaro
hamkorlik.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida Prokuratura organlarning faoliyati va tizimi, ularning vazifalari, fuqarolarning huquq va erkinliklarini, jamiyat va davlatning qonuniy manfaatlarini himoya qilishda, qonuniylikni ta'minlash va mustahkamlashda tutgan o'rni va ahamiyati yoritib beriladi.

Prokuror so'zi lotin tilidan olingan bo'lib "procuratio"(procure) ya'ni "himoya qilish", "g'amxo'rlik qilish" ma'nolarini anglatib, qonuniylikni ta'minlovchi va nazoratni amalga oshiruvchi davlat organi yoki vakolat berilgan mansabdor shaxs hisoblanadi. Prokuratura XIV asrda Fransiyada vujudga kelgan. Mustaqil O'zbekiston Respublikasi Prokuraturasi 1992-yil 8-yanvarda tashkil etilgan. Ushbu sana respublikamizda "Prokuratura organlari kuni" sifatida nishonlanib kelinadi.

O'zbekiston Respublikasi
prokuraturasi O'zbekiston Respublikasi

Bosh prokurori rahbarlik qiladigan prokuratura organlarining yagona markazlashtirilgan tizimidir. O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori va unga bo'ssunuvchi prokurorlar O'zbekiston Respublikasi hududida qonunlarning aniq va bir xilda bajarilishi ustidan nazoratni amalga oshiradilar. O'zbekiston Respublikasi Prokuraturasi organlari faoliyatining huquqiy asoslari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 2001-yil 29-avgustda yangi tahrirda qabul qilingan "Prokuratura to'g'risida"gi qonuni va boshqa qonun hujjatlari bilan belgilanadi. O'zbekiston Respublikasi

Konstitutsiyasining XXIV bobi "Prokuratura" deb nomlanadi va 118-121-moddalarni o'z ichiga oladi. "Prokuratura to'g'risida"gi qonun esa 56 moddadan iborat bo'lib unda prokuratura organlarini tashkil etish, ularning vakolatlari va faoliyat ko'rsatish tartibi belgilangan. Prokuratura organlarining asosiy vazifalari qonun ustuvorligini ta'minlash, qonuniylikni mustahkamlash, fuqarolarning huquq va erkinliklarini, jamiyat va davlatning qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlarini, O'zbekiston Respublikasi konstitutsiyaviy tuzumini himoya qilish, huquqbuzarliklarning oldini olish va profilaktika qilishdan iborat.

Prokuratura organlari faoliyatini tashkil etish va faoliyatining asosiy prinsiplari birlik, markazlashganlik, qonuniylik, mustaqillik va oshkoralikdir.

Prokuratura organlari O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori rahbarlik qiladigan yagona mazkazlashgan tizimni tashkil etadi hamda quyi turuvchi prokurorlar yuqori turuvchi prokurorlarga va O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuroriga bo'syunishi hamda hisobdorligi asosida faoliyat ko'rsatadi.

Yuqori turuvchi prokuror quyi turuvchi prokurorg ko'rsatmalar berishgayoxud uning har qanday, shu jumladan protsessual qarorini o'zgartirish yoki bekor qilishgfa haqlidir, shuningdek u o'z bo'syuvudagi barcha prokurorlarning ishlari to'g'ri tashkil etilishi uchun to'liq javobgardir.

Prokuratura organlarining xodimlari o'z faoliyatlarida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda boshqa qonunlarning talablariga aniq rioya

etishlari va ularni bajarishlari shart. Qonunlarda aniq bajarish va ularga rioya etishdan har qanday chekinish qanday asoslarga ko'ra qilinishidan qat'iy nazar, qonuniylikni buzish hisoblanadi va belgilangan javobgarlikka sabab bo'ladi.

Prokuratura organlari o'z vakolatlari har qanday davlat organlari, jamoat birlashmalari hamda mansabdor shaxslardan mustaqil ravishda, faqat qonunga bo'syungan holda amalga oshiradilar. Prokuratura organlarining faoliyatiga aralashish taqiqlanadi.

Prokuratura organlari xodimlari o'z vakolatlari davrida siyosiy partiyalarga a'zolikni to'xtatib turadilar. Prokuratura organlari qonunlarning ijro etilishini nazorat qilishga va jinoyatchilikka qarshi kurashga doir faoliyati to'g'risida jamoatchilikni muntazam xabardor qilish, o'zining faoliyati to'g'risidagi axborotdan jismoniy va yuridik shaxslarning foydalanishini qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ta'minlash yo'li bilan o'z faoliyatini oshkora amalga oshiradi.

Prokuratura—organlarining tizimi quyidagilardan iborat:

- O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi;
- Qoraqalpog'iston Respublikasi prokuraturasi;
- viloyatlar va Toshkent shahar prokuraturalari;
- tumanlar va shaharlar prokuraturalari;
- viloyat prokuraturalariga tenglashtirilgan O'zbekiston Respublikasi Harbiy prokuraturasi, O'zbekiston Respublikasi Transport prokuraturasi;
- tuman prokuraturalariga tenglashtirilgan, hududiy harbiy,

transport va ixtisoslashtirilgan prokuraturalar.

- O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzurida Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti va Majburiy ijro byurosi, shuningdek ularning joylardagi bo'linmalari faoliyat ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzurida Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti tuziladi. Departamentga maqomi, mehnatga haq to'lash shartlari, tibbiy va transport xizmatlari ko'rsatilishi bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori o'rinbosariga tenglashtirilgan, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurorining taqdimnomasiga binoan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan lavozimga tayinlanadigan va lavozimidan ozod etiladigan Departament boshlig'i rahbarlik qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzurida Majburiy ijro byurosi tashkil etiladi. Byuroni maqomi, mehnatga haq to'lash, tibbiy va transport ta'minoti shart-sharoitlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurorining o'rinbosariga tenglashtirilgan, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurorining taqdimnomasiga binoan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan lavozimga tayinlanadigan hamda lavozimidan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan ozod etiladigan direktor boshqaradi.

Prokuratura organlari o'z faoliyatini quyidagi asosiy yo'nalishlar bo'yicha amalga oshiradi:

- vazirliklar, davlat qo'mitalari, idoralar, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, jamoat birlashmalari, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar, hokimlar va boshqa mansabdor shaxslar tomonidan qonunlarning ijro etilishi ustidan nazorat qilish;
- fuqaroning huquq hamda erkinliklarini ta'minlashga qaratilgan qonunlar ijrosi ustidan nazorat qilish;
- O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarida, vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarining harbiy tuzilmalarida qonunlarga rioya etilishi ustidan nazorat qilish;
- tezkor-qidiruv faoliyatni, tergovga qadar tekshiruvni, surishtiruvni, dastlabki tergovni amalga oshiradigan organlar tomonidan qonunlarning ijro etilishi ustidan nazorat qilish hamda ularning jinoyatchilikka qarshi kurash borasidagi faoliyatini muvofiqlashtirish;
- jinoyatlar yuzasidan dastlabki tergov olib borish;
- sudlarda jinoyat ishlari ko'rib chiqilayotganda davlat ayblovini quvvatlash, sudlarda fuqarolik ishlarini, ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni hamda iqtisodiy nizolarni ko'rishda ishtirok etish, qonunlarga zid bo'lgan sud hujjatlariga protest keltirish;
- soliq intizomini mustahkamlashga, soliq, valyuta sohasidagi jinoyatlar

va huquqbuzarlilarga qarshi kurashga, shuningdek davlatga yetkazilgan iqtisodiy zararni qoplashga qaratilgan qonunlarning ijro etilishi ustidan nazorat qilish;

- ushlab turilganlarni, qamoqqa olinganlarni saqlash joylarida, jinoiy jazolarni va jinoyat-huquqiy ta'sirning boshqa choralarini ijro etish chog'ida qonunlarga rioya etilishi ustidan nazorat qilish;

qonun ijodkorligi faoliyatida hamda jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish ishida ishtirok etish.

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurorining, Qoraqalpog'iston Respublikasi prokurorining, shuningdek viloyatlar, Toshkent shahar, tumanlar va shaharlar prokurorlarining hamda ularga tenglashtirilgan prokurorlarning vakolat muddati besh yil.

Prokuratura organlarining hay'atlari mavjud bo'lib ularning huquqiy asosi "Prokuratura to'g'risidagi qonunning 19-moddasida o'z aksini topgan. O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasida O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori (rais), uning birinchi o'rinbosari, o'rinbosarlari, Qoraqalpog'iston Respublikasi prokurori, prokuratura organlarining boshqa xodimlaridan iborat tarkibda hay'at tuziladi. Hay'atning tarkibi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tasdiqlanadi.

Qoraqalpog'iston Respublikasi prokuraturasida, viloyatlar, Toshkent shahar prokuraturalarida va ularga tenglashtirilgan prokuraturalarda prokuror (rais), uning birinchi o'rinbosari,

o'rinbosarlari va prokuratura organlarining boshqa xodimlaridan iborat tarkibda hay'at tuziladi. Hay'atning tarkibi tegishli prokurorning taqdimnomasiga binoan O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori tomonidan tasdiqlanadi.

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasida, Qoraqalpog'iston Respublikasi prokuraturasida, viloyatlar, Toshkent shahar prokuraturalarida va ularga tenglashtirilgan prokuraturalarda tuziladigan hay'atlar maslahat organlari bo'lib, ular qonuniylik va jinoyatchilikning holatiga, prokuratura organlarining faoliyatiga, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori buyruqlari va ko'rsatmalarining ijrosiga, kadrlarni tanlash, joy-joyiga qo'yishga doir va boshqa masalalarni ko'rib chiqadi, prokurorlarning, prokuratura organlari tuzilmaviy bo'linmalari rahbarlarining va boshqa xodimlarining hisobotlarini eshitadi.

Hay'at qarorlari asosida tegishli prokurorlar buyruqlar chiqarishi mumkin.

Prokuror nazorati hujjatlariga keladigan bo'lsak ularga protest, qaror, taqdimnoma, ariza va ogohlantiruv kiradi.

Qonunga zid bo'lgan hujjatga nisbatan protestni prokuror ana shu hujjatni qabul qilgan organga yoki yuqori turuvchi organga keltiradi. Mansabdor shaxsning noqonuniy qaroriga nisbatan ham xuddi shunday tartibda protest keltiriladi.

Prokuror mansabdor shaxs yoki fuqaro tomonidan sodir etilgan qonun buzilishining xususiyatiga qarab jinoyat ishi, ma'muriy yoki intizomiy javobgarlik to'g'risida ish qo'zg'atish haqida qaror chiqaradi. Prokuror qonunda nazarda tutilgan boshqa hollarda ham qaror chiqaradi.

Prokuror qonun buzilishi, uning kelib chiqish sabablari va bunga imkoniyat yaratib berayotgan shart-sharoitlarni bartaraf etish to'g'risidagi taqdimnomani qonun buzilishini bartaraf etish vakolatlariga ega bo'lgan organga yoki mansabdor shaxsga kiritadi.

Prokuror fuqarolar, yuridik shaxslar va davlatning huquqlari hamda qonuniy manfaatlarini himoya qilish uchun sudga ariza bilan murojaat qilish huquqiga ega.

Prokuror fuqarolarning qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlariga, huquq va erkinliklariga, jamiyat hamda davlat manfaatlariga zarar yetkazishi mumkin bo'lgan g'ayriqonuniy xatti-harakatlar tayyorlanayotganligi xususida ishonchli ma'lumotlar mavjud bo'lganda huquqbuzarlikning oldini olish maqsadida mansabdor shaxslar va fuqarolarni qonunning buzilishiga yo'l qo'ymaslik haqida yozma ravishda ogohlantiradi hamda huquqbuzarlik sodir etganlik uchun javobgarlikni tushuntiradi. Shu tariqa ushbu hujjatlar orqali prokuror o'z vakolatlarini amalga oshiradi.

Prokuratura organlarida lavozimiga tayinlanadigan shaxslarga nisbatan qo'yiladigan talablar qonuning 43-moddasida belgilangan ya'ni, prokuratura organlarida prokurorlar, tergovchilar, surishtiruvchilar va ish o'rganuvchilar lavozimiga oliy yuridik ma'lumotga ega, zarur kasbiy fazilatlari bo'lgan, zimmalariga yuklanadigan xizmat vazifalarini bajarishga sog'lig'i imkon beradigan O'zbekiston Respublikasining fuqarolari tayinlanadi. Alohida hollarda, prokuratura organlaridagi xizmatga iqtisodiyot, moliya, sotsiologiya, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida va boshqa sohalarda oliy

ma'lumotga, zarur bilim va tajribaga ega bo'lgan mutaxassislar qabul qilinishi mumkin. O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori, Qoraqalpog'iston Respublikasi prokurori, viloyatlar, Toshkent shahar, tumanlar, shaharlar prokurorlari va ularga tenglashtirilgan prokurorlar lavozimiga yigirma besh yoshdan kichik bo'lmagan shaxslar tayinlanadi. Prokuratura organlari xodimlari O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori belgilaydigan tartibda attestatsiyadan o'tkazilishi lozim. Prokuratura organlari xodimlariga ilmiy, pedagogik va ijodiy faoliyatdan tashqari haq to'lanadigan boshqa turdagi faoliyat bilan shug'ullanish taqiqlanadi.

Yuqorida biz O'zbekiston Respublikasi Prokuraturasi organlari tizimi va faoliyati haqida qisqacha to'xtalib o'tdik. Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash kerakki bugungi kunda prokuratura organlari samarali faoliyat olib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek "Har bir prokuratura xodimi - oliyjanib xalqimizning haqiqiy himoyachisi, adolat va qonuniylik posboni". Prokuratura organlariga Prezidentimiz tomonidan qaratilayotgan e'tiborning yana bir namunasi sifatida 2018-yil 8-may PF-5438-son farmoni bilan Bosh prokuratura Akademiyasi tashkil etilganini yaqqol misol qilib keltirishimiz mumkin. Shu xususida talaba sifatida men prokuratura organlari tomonidan o'tkaziladigan "Ochiq eshiklar" kuni yosh va bo'lajak kadrlarning prokuratura organlariga bo'lgan qiziqishini oshirishga xizmat qiladi deb hisoblayman. Qonuniylik va adolat ravnaq topgan yurtda tinchlik va farovonlik hukm suradi. Bu borada prokuratura organlari o'zining munosib hissasini qo'shmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent: "O`zbekiston" 2019
2. 2.2001-yil 29-avgustdagi yangi tahrirda qabul qilingan "Prokuratura to`g`risida"gi qonun.
<https://www.lex.uz>
3. 3.Mualliflar jamoasi. Prokuror nazorati. Darslik. – Toshkent: TDYU,2019